

राज्यपालांचे क्षमा करण्याचे अधिकार कलम ४३३ ए वर मात करतात: सर्वोच्च न्यायालयाने

सर्वोच्च न्यायालयाने असे म्हटले आहे की, राज्यपालांचा माफीचा अधिकार फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ४३३ ए (सीआरपीसी) वर मात करतो.

- याआधी जानेवारी २०२१ मध्ये दया याचिकेच्या प्रकरणात सर्वोच्च न्यायालयाने नमूद केले होते की, राज्यपाल राज्याची शिफारस नाकारू शकत नाहीत परंतु निर्णय घेण्यासाठी वेळ देण्यात येत नाही.

मुख्य मुद्दे

- क्षमा करणे आणि पॉवर औव्हरराइड्स ४३३ ए:
 - सर्वोच्च न्यायालयाने असे म्हटले आहे की, एखाद्या राज्याचे राज्यपाल कैद्यांना किमान १४ वर्षांची तुरुंगवासाची शिक्षा भोगण्यापूर्वीच क्षमा करू शकतात.
 - राज्यपालांच्या माफीच्या अधिकारामुळे सीआरपीसी कलम ४३३ ए मधील तरतुदीवर मात केली आहे ज्यात कैद्यांची शिक्षा १४ वर्षांच्या तुरुंगवासानंतरच वगळली जाऊ शकते.
 - कलम ४३३ अ मध्ये असे म्हटले आहे की, ज्या गुन्ह्यासाठी मृत्यू ही कायदाने दिलेल्या शिक्षेपैकी एक आहे, किंवा जिथे एखाद्या व्यक्तीला फाशीची शिक्षा कलम ४३३ अन्वये जन्मठेपेच्या एका गुन्ह्यात बदलण्यात आली आहे, अशा व्यक्तीला किमान चौदा वर्षे तुरुंगवास भोगल्याशिवाय तुरुंगातून सोडण्यात येणार नाही.
 - कलम ४३३-अ घटनेच्या कलम ७२ किंवा १६१ अन्वये क्षमा देण्यासाठी राष्ट्रपती/राज्यपालांना दिलेल्या घटनात्मक अधिकारावर कोणत्याही प्रकारे परिणाम करू शकत नाही आणि करत नाही.

- राज्य सरकारने वापरलेले अधिकार:
 - कलम १६१ अन्वये कैधाला क्षमा करण्याचे राज्यपालांचे सावर्भौम अधिकार प्रत्यक्षात राज्य सरकार वापरत आहे, राज्यपाल स्वतःहून नाही, असे न्यायालयाने नमूद केले.
 - योग्य सरकारचा सल्ला राज्यप्रमुखांना बांधून ठेवतो.
- क्रम :
 - अशा प्रकारे बदल आणि सुटकेची कारवाई सरकारी निर्णयाच्या अनुषंगाने केली जाऊ शकते आणि राज्यपालांच्या मंजूरीशिवायही हा आदेश जारी केला जाऊ शकतो. तथापि, व्यवसाय नियमांनुसार आणि घटनात्मक सौजन्याचा विषय म्हणून, जर अशी सुटका घटनेच्या कलम १६१ अंतर्गत असेल तर ती राज्यपालांची मान्यता घेऊ शकते.
 - राज्य सरकार सीआरपीसीच्या कलम ५३२ अन्वये किंवा घटनेच्या कलम १६१ अन्वये उत्सर्जन अनुदानाचे धोरण तयार करू शकते.
 - जर एखाधा कैधाला १४ वर्षांहून अधिक काळ प्रत्यक्ष तुरुंगवास भोगावा लागले असेल, तर योग्य सरकार म्हणून राज्य सरकार अकाली सुटकेचा आदेश देण्यास सक्षम आहे.
 - फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ५३२ मध्ये सरकारला शिक्षा ठोठावण्याचे अधिकार आहेत.

माफ करण्याची शक्ती

- भारतातील राष्ट्रपतींच्या आदेशाने क्षमा करणे:
 - सुमारे:
 - घटनेच्या कलम ७२ अन्वये, राष्ट्रपतींना शिक्षा माफ करण्याचा, स्थगिती देण्याचा, विश्राम देण्याचा किंवा शिक्षेची मुक्तता करण्याचा किंवा शिक्षा फाशीची शिक्षा

असलेल्या कोणत्याही गुन्ह्यात दोषी ठरलेल्या कोणत्याही व्यक्तीची शिक्षा निलंबित करण्याचा, रेमिट करण्याचा किंवा बदल करण्याचा अधिकार असेल.

○ मर्यादा:

- राष्ट्रपती सरकारपासून स्वतंत्र माफीची शक्ती वापूरू शकत नाहीत.
- अनेक प्रकरणांमध्ये सर्वोच्च न्यायालयाने असा निर्णय दिला आहे की, दयेची विनंती ठरवताना राष्ट्रपतींना मंत्रिपरिषदेच्या सल्ल्यानुसार काम करावे लागेल. यामध्ये १९८० मध्ये मारू राम विरुध्द युनियन ऑफ इंडिया आणि १९९४ मध्ये धनन्जॉय चॅटर्जी विरुध्द पश्चिम बंगाल राज्य यांचा समावेश आहे.

○ पुनर्विचार:

- राष्ट्रपती मंत्रिमंडळाच्या सल्ल्याने बांधलेले असले, तरी कलम ७४ (१) त्यांना एकदा पुनर्विचारासाठी परत करण्याचा अधिकार देते. जर मंत्रिपरिषदेने कोणत्याही बदलाच्या विरोधात निर्णय घेतला, तर राष्ट्रपतींना तो स्वीकारण्याशिवाय पर्याय नाही.

▪ राज्यपालांची क्षमा करण्याची शक्ती:

○ कलम १६१:

- एखाद्या राज्याच्या राज्यपालांना माफी, सुटका, विश्रुंती किंवा शिक्षेची मुक्तता किंवा उत्सर्जन करण्याचा किंवा राज्याची कार्यकारी शक्ती वाढविणा-या प्रकरणाशी संबंधित कोणत्याही कायधाविरुध्द कोणत्याही गुन्ह्यात दोषी ठरलेल्या कोणत्याही व्यक्तीची शिक्षा निलंबित, रेमिट किंवा कमी करण्याचा अधिकार असेल.

- राष्ट्रपती आणि राज्यपालांच्या अधिकारांना क्षमा करणे यात फरक:
 - कलम ७२ अन्वये राष्ट्रपतींच्या क्षमा करण्याच्या अधिकाराची व्याप्ती कलम १६१ अंतर्गत राज्यपालांच्या क्षमा शक्तीपेक्षा व्यापक आहे जी खालील दोन मार्गानी भिन्न आहे:
 - कोर्ट मार्शल : शिक्षा किंवा शिक्षा कोर्ट मार्शलद्वारे असेल अशा प्रकरणांमध्ये क्षमा देण्याची राष्ट्रपतींची शक्ती वाढते परंतु कलम १६१ राज्यपालांना असा कोणताही अधिकार देत नाही.
 - फाशीची शिक्षा : राष्ट्रपती सर्व प्रकरणांमध्ये क्षमा देऊ शकतात जिथे दिलेली शिक्षा फाशीची शिक्षा आहे परंतु राज्यपालांची क्षमा करण्याची शक्ती फाशीच्या शिक्षेच्या खटल्यांपर्यंत विस्तारत नाही.

अटी

- क्षमा: हे शिक्षा आणि शिक्षा दोन्ही काढून टाकते आणि दोषीला सर्व शिक्षा, शिक्षा आणि अपात्रतेपासून पूर्णपणे मुक्त करते.
- बदल : हे हलक्या स्वरूपाच्या शिक्षेच्या एका प्रकाराचे प्रतिस्थापन दर्शविते. उदाहरणार्थ, फाशीची शिक्षा कठोर कारावासात बदलली जाऊ शकते, जी पर्यायाने साध्या कारावासात बदलली जाऊ शकते.
- क्षमा : वाक्याचा कालावधी कमी करणे म्हणजे त्याचे चारित्र्य न बदलता. उदाहरणार्थ, दोन वर्षांची सक्तमजुरीची शिक्षा एक वर्ष सक्तमजुरीपर्यंत वगळली जाऊ शकते.
- विश्रांती: हे एखाद्या दोषीचे शारीरिक अपंगत्व किंवा महिला गुन्हेगाराची गर्भधारणा यांसारख्या काही विशेष वस्तुस्थितीमुळे मूळतः देण्यात आलेल्या शिक्षेच्या जागी कमी शिक्षा देणे दर्शविते.
- रिप्रीव्ह: याचा अर्थ तात्पुरत्या कालावधीसाठी शिक्षेच्या (विशेषतः मृत्यूच्या) फाशीला स्थगिती आहे. त्याचा उद्देश दोषीला क्षमा किंवा बदल करण्यास वेळ देणे हा आहे.